

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
КАФЕДРА МОВНОЇ ПІДГОТОВКИ ІНОЗЕМНИХ ГРОМАДЯН
НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ЦЕНТР ІСТОРИЧНОГО КРАЄЗНАВСТВА

МОВА, ІСТОРІЯ, КУЛЬТУРА У ЛІНГВОКОМУНІКАТИВНОМУ ПРОСТОРІ

Збірник наукових праць

Випуск 3

СУМИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
2016

7. Первая конференция Российской ассоциации украинистов. Материалы научно-практической конференции. 10 ноября 2010 г. РГГУ. / отв. ред. Г. М. Лесная. – М. : РГГУ, 2011. – 164 с.

8. Славянские языки и культуры в современном мире: Международный научный симпозиум. Москва, МГУ имени М.В.Ломоносова, Филологический факультет, 24-26 марта 2009 г. : труды и материалы / под общ. руков. М. Л. Ремнёвой. – М. : МАКС Пресс, 2009. – 450 с.

9. Славянские языки и культуры в современном мире: II Международный научный симпозиум. Москва, МГУ им. М.В. Ломоносова, Филологический факультет, 21-24 марта 2012 г.: Труды и материалы. – М.: МГУ, 2012. – 408 с.

10. Цивилизационно-культурные связи России и Украины. Вторая конференция Российской ассоциации украинистов: Материалы международной научно-практической конференции. Москва, 1 – 3 декабря 2011 г. Украинская история, культура и национальная мысль в наследии Тараса Шевченко: опыт переосмысления от XIX века до наших дней. Третья конференция Российской ассоциации украинистов: Материалы научно-практической конференции. Москва, 25 апреля 2014 г. / отв. ред. Г. М. Лесная. – М. : Издательство «МГИМО–Университет», 2015. – 325 с.

М. М. Набок, Саєб Амлех

КАТЕГОРІЯ «ГЕРОЇЧНЕ» У МІЖЕТНІЧНОМУ ВИМІРІ

В основу змісту ознаки «героїчне» покладено принцип співвідношення реальності та ідеалу. Українцям властиве мужнє сприйняття життя, що синтезувало у собі внутрішню гармонію і героїчний дух. Відчуття спільної волі, належності до окремої нації із спільними віруваннями, традиціями, думками виражено в ідеї патріотизму, вшанування предків, слави. Як зауважують

дослідники усної поетичної творчості, героїчне властиве саме жанру українських народних дум [1], адже герой у них – сповідувач ідей патріотизму, волі, слави тощо. Крім того, зміст ознаки «героїчне» засвідчує й ставлення суспільства до життєвих цінностей та ідеалів.

В основу характеру епічного героя українських народних дум покладено його козацький звичай, лицарські чесноти. Як зауважує О. Гриценко, «козацький звичай» – своєрідний лицарський кодекс честі, січове bushido, що було потім перейняте (коли не як спосіб життя, то принаймі як ідеал, єдино вартий «справжнього козака» – сиріч справжнього українського мужчини) – спершу реєстровим козацтвом, а відтак і всім українським суспільством» [2, с. 290]. Лицарство – це сукупність вироблених народом упродовж віків правил поведінки, національного розуміння честі, гідності, обов'язку. Такі якості національного характеру досить глибоко і повно розкриваються в думовому епосі, адже вони становили основну мету козацької педагогіки, завжди утверджували і утверджують вільнолюбність, готовність на самопожертву в ім'я України як основу лицарства та національної ідеї загалом.

Важливе значення для дослідження «героїчного» в українських народних думках мають праці з проблем козацької педагогіки. Зокрема, Ю. Руденко визначає такі складові кодексу лицарської честі:

- непохитна вірність принципам народної моралі, духовності;
- відстоювання свободи і незалежності народу, держави;
- уміння скрізь і всюди чинити шляхетно, виявляти лицарські чесноти;
- готовність боротися до загибелі за волю, честь і славу України;
- ненависть до ворогів, прагнення визволити рідний край від чужих заброд-завойовників;
- здатність відстоювати рідну мову, культуру, право бути господарем на власній землі;

– героїзм, подвижництво у праці і в бою в ім'я свободи й незалежності України [3, с. 16].

Чимало таких складових лицарства мають герої дум «Козак Голота», «Іван Коновченко», «Іван Богун», «Про Сулиму, Павлюка ще й про Яцька Острияницю», «Отаман Матяш», «Федір Безрідний», «Хвесько Ганжа Андибер», «Сірчиха і Сірченки», «Хмельницький та Барабаш», «Про Молдавський похід Хмельницького», «Про Білоцерківщину», «Корсунська перемога», «Оренди», «Смерть Богдана Хмельницького».

Якщо в Західній Європі лицар – це воїн, який мав бути із так званої благородної сім'ї, пов'язаний з класовими феодалними привілеями, то в українському фольклорі – це простий козак, який вільно гуляє степами, у боях з ворогами, у повсякденному житті виявляє названі вище чесноти. За всієї спорідненості лицаря західноєвропейського середньовіччя, українське лицарство глибоко закорінене в етнічні вояцькі особливості родоплемінного суспільства, бере в ньому свої початки. На ранньому етапі парубоцька верства ще не мала військової організації і керувалась подвійною, побутово-парубоцькою та лицарською етикою, все ж дотримувалась певних моральних установ, спрямованих на плекання мужності, відваги та дисциплінованості.

Своєрідним постає образ героя в епосах інших народів світу. З цією метою у групах студентів з Туреччини та Палестини, які навчаються в медичному інституті Сумського державного університету, ми практикуємо їх ознайомлення з українською усною народною творчістю, зокрема народними думами, здійснюємо порівняльний аналіз спільного та відмінного у зображенні фольклорних героїв. Зокрема, студенти прослухали та проаналізували записи дум і пісень у виконанні кобзарів Г.Ткаченка, Є.Адамцевича, Є.Мовчана, а також відомого українського бандуриста з Канади В.Мішалова, охарактеризували героїв дум, порівнявши їх дії з діями своїх національних героїв у пісенному фольклорі.

Так, в українській народній думі «Козак Голота», студентів вразив зовнішній вигляд козака, бо ж на ньому
... шапка-бирка,

Зверху дірка,
Травою пошита,
Вітромъ підбита,
Куди віє, туди й провіває,
Козака молодого прохоложає, –

читаємо в думі. Незважаючи на убогу зовнішність козака, він «Не боїтця ні огня, ні меча, ні третєго болота» [4, Т.№14–33, с.9]. Козак Голота – представник простого народу, який за свій обов'язок обрав захист рідної йому землі. Смісл його життя не в тому, щоб просто жити, а в тому, для чого жити. Наповнення його буття високим духовним змістом – це складний процес становлення Голоти як лицаря.

Натомість в арабській народній пісні «ثلاث رجال ت ساد قوا» («Про трьох чоловіків, які ідуть на смерть») [5] зовнішній вигляд героїв не подано. Увага зосереджена на почутті любові трьох воїнів Атти Альзеєра, Фуада Хіджазі, Мохаммеда Джаджома до рідної землі. Вони перебувають у місті Наблус в темниці, чекають на страту. Для студента Сейфа Хдаіра (група ЛС-331) з Палестини вони є особливо близькими, адже родом ці безстрашні воїни з того ж міста, що й він сам. «Головне для мене є не одяг героїв, а їх любов до рідної землі, бо вони знаходяться в камері саме через любов і відданість Палестині» (архів автора) – наголошує студент. Тому прагнення українського козака Голоти не до матеріального збагачення, а до здобуття слави-лицарства, Сейф добре розуміє. Герої в арабській народній пісні уподібнюються трьом зіркам «ثلاث نجوم», а після страти вони постають в образах трьох птахів «ثلاث طيور» від яких йде світло «يخرج من اجسادهم نور». «А світло – це свобода» – з почуттям гордості пояснює далі студент.

Якщо в українській народній думі «Козак Голота» діє герой-одинак, який перемагає татарина і славить поле Килиїмське, то в арабській народній пісні герої діють колективно. В ній переважає темна кольористика, що змінюється на світлу після смерті героїв, бо їх душі випромінюють світло «وطن». Всі герої пісні не хочуть бачити смерть один одного, тому кожен із них бажає померти першим. Просторово-часова модель народного твору простежується крізь збірний образ *очей* героїв, в яких відображується вся Палестина «والا تهمة حب ف لاسط ين». Почуття етнічної єдності творять основу сюжету пісні: герої співпереживають за долю нації, помирають за волю як *леви*, що є символом мужності, сили, гордості, війни, влади, стійкості) [6]. Образ лева є як солярним, так і люнарним символом. В якості солярного символу цей образ уособлює жар, світло, блиск, що, власне, й зауважуємо у цій арабській народній пісні. Єдність, як зазначає Сейф у відгуку, для палестинців є головною складовою характеру кожного героя, який бореться за свободу і помирає за неї. Вона сильнішає у разі смерті героїв, об'єднує народ для помсти ворогам. Ця пісня є яскравим прикладом того, бо ж герої у ній звертаються до Аллаха із закликом помститися катам за їх смерть «جازي عليهم يا شدي بي» («Ой дай же, Аллах, щоб було покарання тому катові»). Натомість, в кінцівці української народної думи «Козак Голота» герой возвеличує козацьку славу, в майбутньому сподівається не лише на перемогу побратимів над ворогом, але й на власну:

Дай же Боже, щобъ козаки пили та гуляли,
Хороші мислімали,
Одъ мене більшу добичу брали,
И неприятеля підъ нозі топтали!

[4, Т. №14–33,

с.10].

Особливої ваги у дослідженні категорії «героїчне» має народна творчість курдів. Так, наприклад, студенти групи ЛС-

229 Діяр Озьгур та Ахмет Ішим, курди за національністю (Туреччина), проаналізували народну пісню «Vêrîtana» [7], головним героєм якої є молода дівчина на ім'я Берітан. Вона постає в образі *лева* «şeg», очолює і веде за собою військо. У різних варіантах цієї пісні образ лева змінюється на образ *хвилі* «rêlan», яка грізно нищить все довкола. Берітан є уособлення чоловічого і жіночого начал: дівчина сильна як чоловік та одночасно жіночна, ніжна як троянда «kulîlka». «Саме ця молода дівчина вказала курдському народові шлях до свободи. Раніше наш народ не знав, як можна бути вільним, незалежним, жити по-іншому. Берітан стала для нас світлом свободи, вона – національна героїня» (архів автора) – коментує Ахмет. Студенти пишаються рішучими діями героїні, що покликані любов'ю до рідної землі, свободи, незалежності. Діяр співпереживає за долю Берітан, що підтверджується його емоційним співом. В цьому іноземний студент уподібнюється до постаті українського кобзаря чи бандуриста, бо ж намагається глибоко ввійти в образ героїні і передати нам її внутрішній стан. До співу Діяра приєдналися інші студенти-курди, засвідчуючи цим свою підтримку, єдність з героїнею народної пісні.

Якщо в українській народній думі «Козак Голота» епічний герой виголошує славу козакам-лицарям у кінцівці думи, то у курдській пісні «Vêrîtana» народ возвеличує героїзм, хоробрість дівчини вже у зачині пісні: «Çendî hebim jî bîr naçe / Vêrîtana min» («Народ ніколи не забуде тебе / Наша Берітана»).

В українському фольклорі мало зразків пісень, де головним героєм є жінка-воячка, а у міфологічній творчості згадки про войовничих жінок зовсім відсутні. Проте виразно простежуємо цей образ у курдській народній творчості. Прикметно, що спільним в українського і курдського народів є традиційний народний світогляд на роль жінки-матері як берегині роду. Курдські жінки, наприклад, нарівні з чоловіками мають право на власність, на голос у вирішенні сімейних справ, вони не носять паранджі, не позбавлені права вільного пересування по помешканню (нагадаємо, що в інших

мусульманських народів жінки майже не виходять поза межі жіночої половини оселі). Серед курдів зовсім не поширене багатоженство. Зокрема, студент-курд Ахмет Ішим так коментує роль жінки у суспільстві: «Жінка і природа мають один корінь. Природа дає нам хліб, овочі, фрукти тощо, так і жінка дає життя. Ми говоримо, що жінка «її» – це моє життя» (архів автора).

В українських народних думках соціально-побутового характеру природа образу матері пов'язана з укладом осілої хліборобської родини, де потрібні вміння господарювати, витривалість у праці тощо. Українська жінка переносить звичаї родини, а тим самим і нації, з покоління в покоління. І тому вивищення образу матері, святість у ставленні до неї в думовому епосі цілком зрозумілі.

Таким чином, українські народні думи, народна творчість палестинського і курдського народів посідають чільне місце у розкритті категорії «героїчне» у міжетнічних світоглядних зв'язках. Своєрідність світосприйняття і світорозуміння, непохитна вірність своїм принципам та ідеалам, благородство, нехтування небезпекою, свободолюбність, героїзм, подвижництво, жертвовність в ім'я Батьківщини, побратимство творять основу дій фольклорних героїв, що особливо важливо для виховання молодого покоління в умовах глобалізаційних процесів.

Список літератури

1. Докладніше див.: Нудьга Г. Українська дума і пісня в світі : у 2 кн. / Григорій Нудьга. – Львів : Інститут народознавства НАН України, 1997. – Кн. 1. – 424 с. Нудьга Г. Українська дума і пісня в світі : у 2 кн. / Григорій Нудьга. – Львів : Інститут народознавства НАН України, 1998. – Кн. 2. – 512 с.; Охріменко П. Морально-етичні ідеали українських народних дум і пісень про козаків / П. Охріменко, О. Охріменко // Народна творчість та етнографія. – 1992. – № 3. – С. 3–8.; Стратілат А. Героїчний образ

захисника Вітчизни в українських народних думах і казках / Анатолій Стратілат // Література. Фольклор. Проблеми поетики. – К. : ВПЦ “Київський університет”, 2008. – Вип. 30. – С. 269–272.

2. Гриценко О. Козацтво / Олександр Гриценко // Нариси української популярної культури. – К. : УЦКД, 1998. – С. 287–304.

3. Руденко Ю.Д. Українська козацька педагогіка: відродження, пошуки, перспективи / Ю.Д. Руденко // Рідна школа. – 1994. – № 5. – С. 13–18.

4. Українські народні думи. Том другий корпусу. Тексти № № 14 – 33 і вступ Катерини Грушевської. – Харків ; Київ : Пролетар, 1931. – 304 с.

5. Режим доступу: <http://www.conan-anime.com/> [url] : <http://www.conan-anime.com/t9842-topic#ixzz3zkn9WUYN>

6. Режим доступу: <http://symbolist.ru/animals/leo.html>

7. Режим доступу: <http://kurtcemuzik.blogspot.com/2012/03/sipan-xelat-beritan.html>

А. А. Силка

МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ВИКЛАДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ДРУГОЇ ІНОЗЕМНОЇ

Уведення в навчальні плани підготовки студентів 4-го курсу медичного інституту предмета «Українська мова як мова професійного навчання» спричинило необхідність підготовки навчальних матеріалів для методичного забезпечення цього курсу. Ця робота розпочалася з визначення мети викладання української мови як другої іноземної, формулювання принципів побудови курсу, його зв'язків з іншими предметами лінгвістичного циклу, критеріїв відбору фонетичного,